

Samhällsekonomisk utblick

Samhällsekonomi och demografin

Maj 2025

Fallande födelsetal och stigande medellivslängd är två aspekter på befolkningsutvecklingen som återkommande lyfts i den samhällspolitiska debatten. Offentlig statistik visar att antalet födda per kvinna faller och SCB:s beräkningar visar att andelen av befolkningen under 25 år och över 70 år förväntas minska respektive öka de kommande decennierna. När arbetskraften krymper riskerar tillväxten att minska och när befolkningen blir äldre ökar samhällets utgifter för pensioner och sjukvård. Teknologiska framsteg och produktivitetsförbättringar är faktorer som mildrar de negativa effekterna av minskad tillgång på personal. Men det kan inte kompensera helt för bortfallet av arbetskraft. På sikt lär fler behöva arbeta mer och längre upp i åldrarna.

Befolkningen kan väldigt översiktligt delas in i arbetskraften som skapar tillväxt och genererar skatteintäkter, och de som inte är i arbetskraften som påverkar offentliga utgifter. De största grupperna utanför arbetskraften är sjuka, heltidsstuderande och pensionärer. Det finns naturliga flöden mellan grupperna, till exempel går examinerade studenter vidare till arbete, sjuka rehabiliteras till jobb och pensionärer kan välja att arbeta längre. För samhället är det bra med ett stort arbetskraftsdeltagande, eftersom det betyder att många är tillgängliga för arbete. En viktig politisk målsättning är därför att göra det möjligt för så många som möjligt att arbeta.

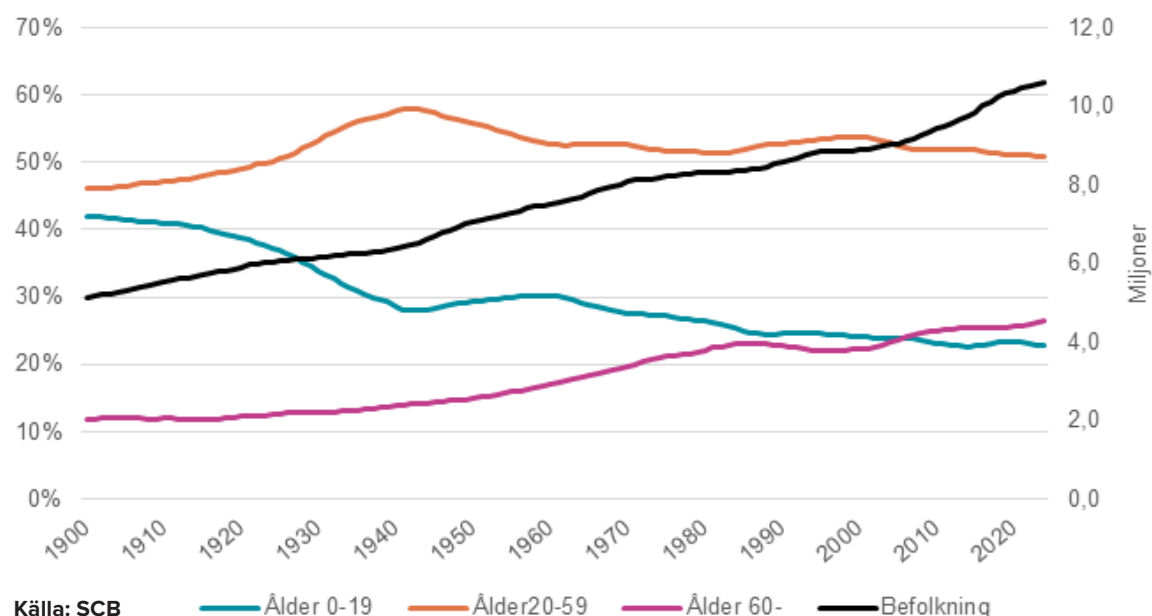
Arbetskraften kan minska permanent genom att exempelvis äldre lämnar arbetskraften för gott och inte ersätts med yngre. Det händer om människor från andra länder väljer att inte flytta till Sverige eller om det föds färre barn. Minskad arbetsstyrka gör att vissa arbetsuppgifter inte kan bli utförda och det är negativt för hela samhällsekonomin. Därför analyserar beslutsfattare och prognosmakare noga hur befolkningsstrukturen utvecklas.

Från 5 till 10 miljoner

Sveriges befolkning har ungefär fördubblats sedan 1900, från 5,1 miljoner till 10,6 miljoner 2024 (figur 1). Många offentliga beslut påverkas av förändringar i befolkningsstrukturen. När befolkningen växer ökar arbetskraften och behoven av investeringar i bostäder och annan infrastruktur som är positivt för ekonomisk tillväxt. Även behoven av skolor och olika typer av offentliga tjänster ökar.

Figur 1 Befolkningens storlek och åldersfördelning 1900–2024

Äldre behöver andra typer av boenden och mer hälso- och sjukvård än yngre. Fallande födelsetal minskar behovet av skolor och offentlig service till barnfamiljer. Det gör också att existerande skolor på sikt behöver hitta andra användningsområden, byggas om till kontor eller bostäder. Inom vissa områden kommer efterfrågan på arbetskraft att minska samtidigt som det finns kompetensbrister inom andra områden. För samhällsekonomin är det viktigt att det finns åtgärder som underlättar denna omställning.

Befolkningens medellivslängd har ökat tack vare bättre levnadsförhållanden, hälso- och sjukvård och mer hälsosamma levnadsvanor. Utvecklingen är densamma i många länder. Denna förändring speglas i figur 1 som visar befolkningen uppdelad i tre åldersgrupper, 0–19 år, 20–59 år, 60 år och äldre. I början av perioden var 42 procent av befolkningen 19 år eller yngre. Det sista året som är 2024 var andelen 23 procent. Den yngsta åldersgruppen har nästan halverats under den här perioden.

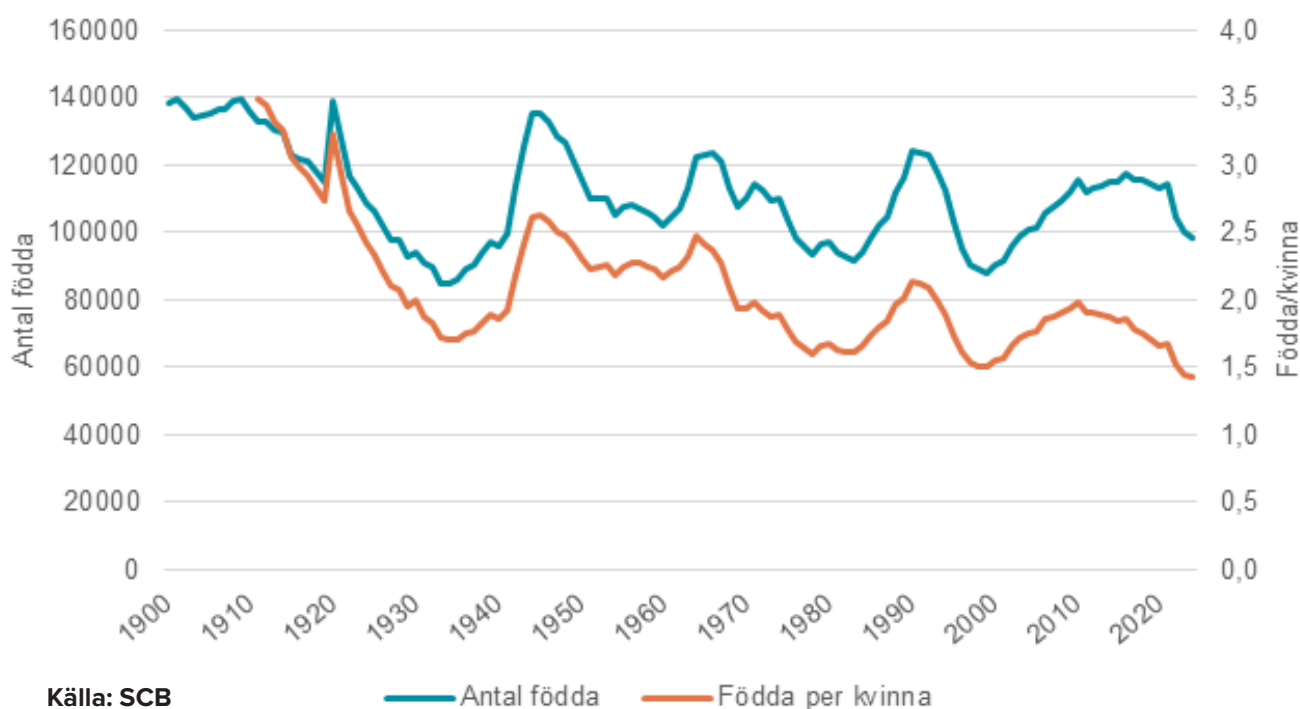
En annan trend är att andelen som är 60 år och äldre har ökat från 12 procent 1900 till 27 procent 2024. Andelen äldre i befolkningen har således mer än fördubblats under den här perioden. Åldersförskjutningen blir ännu tydligare om den äldre gruppen delas upp ytterligare. Andelen över 70 år och äldre (som inte visas i figuren) har ökat från 5 till 16 procent, det vill säga gruppen har mer än trefaldigats.

Antalet födslar är en annan typ av statistik som återkommande uppmärksammas. Ett skäl till det är att födslar visar det långsiktiga tillskottet av arbetskraft. Dessutom är det enklare att räkna långsiktiga konsekvenser av antalet födslar jämfört med att till exempel förutse tillskottet av utländsk arbetskraft som beror på många olika faktorer. Födslar sänder helt enkelt tidiga signaler om definitiva långsiktiga effekter.

Figur 2 visar årliga antalet födslar och antalet födslar per kvinna i åldern 15–49. Beräknat över hela perioden föddes det i genomsnitt 111 000 personer per år. Antalet födslar fluktuerar över tid där toppar med många födslar följs av flera år med färre födslar. Födelsetalen var höga i mitten på 1940- och 1960-talen samt i början på 1990-talet. Det var även en topp 2017 då det föddes drygt 117 000 personer, vilket var fler än det historiska genomsnittet.

Figur 2 Totalt antal födda per år och per kvinna i åldrarna 15–49, 1900–2024

Figur 2 visar också antalet födda per kvinna i åldrarna 15–49 som kallas den summerade fruktsamheten. Det är ett mått som har en tydlig tolkning. Förutsatt att barnadödligheten är låg krävs det att födelsetalet är 2,1 för att hålla befolkningen konstant på lång sikt. Är talet lägre (och det inte finns någon invandring) kommer befolkningen att minska. Befolkningen växer om det föds fler än 2,1 barn per kvinna. Detta tal fick stor uppmärksamhet på 1930-talet då det föll kraftigt. Det ledde till stora satsningar på att förbättra människors levnadsstandard och politik som fortfarande präglar den svenska välfärdsmodellen.

Födelsetalet låg på eller över 2,1 i början på 1950-talet fram till slutet av 1960-talet. Det var även på den nivån i början av 1990-talet. Men trenden är tydligt fallande och 2024 föddes 1,4 barn per kvinna. SCB bedömer att födelsetalet kommer ligga under två en lång tid framöver. Utan invandring kommer således befolkningen att minska. Mönstret är detsamma i hela Europa och många andra länder i världen.

Samhällsekonomiska konsekvenser

Demografiska faktorer förändras i långsam takt jämfört med många andra faktorer som ekonomer analyserar. Exempelvis tar det drygt 20 år för en nyfödd att bli aktuell för en anställning. I jämförelse tar det bara drygt ett år för en ränteförändring att påverka samhällsekonomin. Men arbetskraften är helt avgörande för den ekonomiska utvecklingen på lång sikt. När många lämnar arbetskraften är det vissa arbetsuppgifter som inte längre blir utförda. Konsumtionsmönster kommer också förändras eftersom äldre efterfrågar färre varor och fler tjänster än vad yngre gör.

Ekonomer ser på sparande och konsumtion i ett livscykelperspektiv. Människor sparar under tiden de arbetar och konsumerar resurserna när de är pensionärer. När många sparar samtidigt uppstår ett sparandeöverskott. Då finns det mycket pengar i ekonomin som kan omvandlas till lån. Det trycker ned räntorna i ekonomin vilket bidrar till att öka den privata skuldsättningen. Högt sparande innebär också lägre efterfrågan på varor och tjänster, vilket sätter press på priser nedåt. Om detta stämmer kommer fler pensionärer leda till minskat sparande, ökad konsumtion med en press uppåt på priser och räntor.

En åldrande befolkning kommer påverka Sveriges offentliga finanser. Men flera andra länder med samma demografiska utveckling står inför samma problem.

Men det var inte det som hände när 1940- och 1950-talsgenerationerna gick i pension. De har nämligen valt att hålla i pengarna och bidragit till ett fortsatt högt sparande i ekonomin. Det har gjort att ekonomer börjar tro att pensionärer kommer att fortsätta spara sina pengar. Det återstår att se om det kommer gälla även för den stora 1960-talsgenerationen.

Däremot går det att säga med stor säkerhet att åldrandet ökar efterfrågan på hälso-, sjukvård och äldreomsorg. Mer av samhällets resurser måste gå till dessa tjänster och då behöver de offentliga utgifterna minska inom andra områden (om inte skatteintäkterna ökar). Fallande födelsetal kan underlätta den omfördelningen eftersom det medför minskade utgifter för bland annat barnomsorg, föräldrapenning och utbildning.

Låga födelsetal innebär samtidigt att arbetskraften minskar och konsekvensen av det är att färre som arbetar försörjer allt fler som inte arbetar, den så

kallade försörjningskvoten stiger. När färre arbetar och fler är pensionärer minskar samhällets skatteintäkter, vilket försvårar hanteringen av de ökade utgifterna för en åldrande befolkning. Sverige, övriga Europa och flera andra länder med samma demografiska utveckling kommer samtidigt hamna i ett läge med en strukturellt svagare ekonomisk tillväxt och sämre offentliga finanser. Det bidrar negativt till svensk tillväxt och konsekvensen blir minskade resurser för hela offentliga sektorn.

Regionala skillnader

SCB visar att befolkningsutvecklingen varierar mellan län och kommuner. Deras beräkningar visar att befolkningen kommer minska i sju län fram till 2040. Inom de flesta länen finns det både kommuner där folkmängden ökar och kommuner där den minskar. Undantagen är Uppsala län där alla kommuner förväntas se en ökning, samt Blekinge och Västernorrlands län där folkmängden beräknas minska i alla kommuner.

Utmärkande för den framtida befolkningen är att andelen 70 år och äldre ökar medan andelen barn och unga under 25 år beräknas minska. Det gäller i alla län och även de flesta kommuner. Det betyder ökade kostnader för äldre, minskade kostnader för yngre och minskade skatteintäkter totalt sett för att arbetsstyrkan minskar. Utflyttning och inflyttning varierar mellan kommuner och det gör att det kan uppstå skillnader mellan kommuner med avseende på andelarna i olika åldersgrupper. Kostnaderna av befolkningsförändringarna kommer att skilja sig åt mellan kommuner.

En minskande befolkning kan göra det mindre attraktivt för företag att investera och utveckla verksamheten i regionen. För den enskilda kommunen blir det då svårt att upprätthålla infrastrukturen och den offentliga servicens kvalitet. Det kan även inverka negativt på den lokala fastighetsmarknaden och personers finansiella ställning. Den regionala tillväxttakten kommer påverkas och i vissa regioner kan den stanna av. Kommuner kan få mer intäkter genom att höja skatterna. Men alltför höga skatter inverkar negativt på både konsumtion och investeringar och kan göra att människor och företag flyttar. Utmaningarna för vissa regioner och kommuner kan bli betydande.

Arbetskraften i fokus

De nuvarande trenderna i den demografiska utvecklingen säger att arbetskraften kommer att minska. Kompetensbristen kommer märkas mer inom vissa yrkesområden än andra. Parallellt ökar investeringarna i försvarsindustrin och klimatomställningen och med det följer en ökad efterfrågan på arbetskraft. Flera yrkesområden kommer således samtidigt hamna i ett läge då de har brist på kompetens. Det kommer behövas flera insatser för att hantera bristen på personal på såväl samhälls- som verksamhetsnivå.

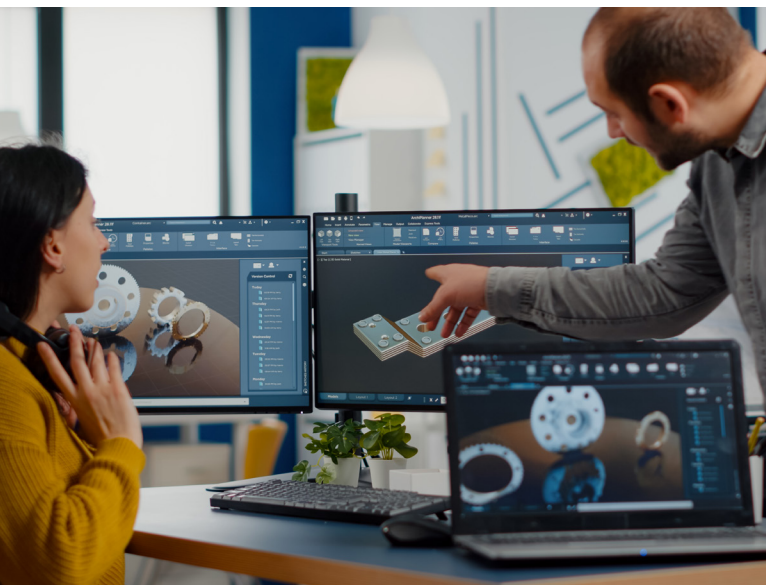
Inom försvarsindustrin kommer investeringarna att öka de närmaste åren.

På verksamhetsnivå handlar det om att se över arbetsvillkor och arbetsmiljö. En viktig pusselbit är att organisera arbetslivet på ett sådant sätt att fler kan och vill arbeta längre upp i åldrarna. En annan central del är att stärka incitamenten och skapa möjligheter för redan anställda att arbeta heltid. Det är också viktigt att det läggs tid och resurser på upplärning av nyanställda och kompetensutveckling, fort- och vidareutbildning av redan anställda.

I ett internationellt perspektiv är arbetskraftsdeltagandet högt i Sverige både bland kvinnor och män. Många länder i övriga Europa har därför större möjligheter att med relativt enkla insatser öka incitamenten till arbete och utbudet av arbetskraft. I Sverige är däremot arbetslösheten relativt hög. Samhällsekonomiskt är vinsterna stora att få tillbaka arbetslösa i arbete. Mycket resurser måste därför riktas till de arbetslösa. Det handlar om vägledning, utbildning och praktik.

Det måste också finnas ett brett utbud av utbildningar på olika nivåer för att underlätta karriärbyten och fördjupad upplärning i yrket. Utbildning bidrar till verksamhetsutveckling och gör arbetskraften mer produktiv.

Produktivitetsförbättringar är ytterligare en viktig pusselbit för att hantera de demografiska förändringarna. Det betyder att de som arbetar kan producera mer varor och tjänster än de gör idag.

Tekniska framsteg är en annan faktor som kan göra att produktivitetens utvecklingen tar fart. Med ny teknik kan samma arbetsuppgifter utföras snabbare och ge större avkastning än tidigare. Tekniken kan också helt ta över arbetsuppgifter och frigöra personal för andra arbetsuppgifter. För samhällsekonomi skulle dessa positiva effekter kunna balansera upp de negativa effekterna av ett minskat utbud av arbetskraft.

Det är svårt att med säkerhet förutse hur mycket de kommande befolkningsförändringarna kommer påverka tillväxten på lång sikt och hur samhället kommer anpassas till de nya förutsättningarna. Men om arbetskraften som lämnar arbetsmarknaden inte ersätts eller det inte kommer arbetsbesparande tekniska framsteg är risken stor att tillväxttakten på lång sikt blir permanent lägre. För att minska den risken är det helt avgörande att ha fokus på arbetskraftens kompetens, kunskaper och möjligheter till ett långt och hållbart arbetsliv.

Lena Granqvist, samhällspolitisk chef
Håkan Regnér, chefsekonom
Maj 2025

Saco, Sveriges akademikers centralorganisation, är den samlande organisationen för Sveriges akademiker. Vi är en partipolitiskt obunden facklig centralorganisation. Sacos 21 självständiga förbund företräder yrkes- och examensgrupper från hela arbetsmarknaden, inklusive egenföretagare. Något som förenar våra medlemsförbund är akademisk utbildning, kunskap, kompetens och yrkesstolthet. Sacoförbunden samlar omkring 970 000 akademiker och närmar sig miljonen. Som företrädare för Sveriges akademiker är det självklart för Saco att ständigt påverka kunskapsnivån i Sverige. Utbildning och forskning som ger kunskap är en investering för såväl samhället som individen och är en av de viktigaste faktorerna för tillväxt och utveckling av ett samhälle.

